

Глушко А. В., ст. викладач (Донецький національний університет, м. Вінниця)

ЗОБРАЖАЛЬНІСТЬ ЯК ФУНКЦІОНАЛЬНА СКЛАДОВА ІНТЕРНЕТ-НОВИН В КОНТЕКСТІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ

***Анотація.** У статті досліджено особливості використання зображальних компонентів у новинах мережових видань. Визначено роль візуалізації в контексті висвітлення подій на Сході України та в умовах ведення інформаційної війни. Розкрито функціональну та етичну доцільність використання фотографій у повідомленнях, що стосуються воєнних подій, а також негативні аспекти надмірного використання зображальних компонентів у мережових новинах.*

***Ключові слова:** візуалізація, зображальні засоби, вплив, інформаційна війна.*

***Аннотация.** В статье исследованы особенности использования изобразительных компонентов в новостях сетевых изданий. Определена роль визуализации в контексте освещения событий на Востоке Украины и в условиях ведения информационной войны. Раскрыто функциональную и этическую целесообразность использования фотографий в сообщениях, которые касаются военных действий, а также негативные аспекты чрезмерного использования изобразительных компонентов в сетевых новостях.*

***Ключевые слова:** визуализация, изобразительные средства, влияние, информационная война.*

***Annotation.** In the article the features of visual components usage in online media news is analyzed. The role of the visualization in the context of Eastern Ukraine news reporting and in condition of information warfare is determined. The functional and ethical expedience of picture usage in military actions related messages and the negative aspects of the visual components usage in online news are investigated.*

***Keywords:** visualization, visual tools, influence, information war.*

Актуальність дослідження зумовлена тим, що загальна тенденція до візуалізації медіа через складну соціально-політичну ситуацію набуває специфічного втілення в українських засобах масової комунікації (ЗМК). В умовах воєнного конфлікту дане явище зумовлюється не лише потребою оперативного та наочного інформування, але й необхідністю завойовувати більш вигідні позиції порівняно з інформаційним противником.

Події останніх років доводять надпотужну ефективність впливу ЗМК на свідомість людей в контексті збройного та інформаційного протистояння. Арсенал основних інструментів ведення пропаганди, розроблений ще в роки Другої світової війни, сьогодні не просто актуалізується, а й результативно впроваджується та вдосконалюється у практиці. Саме тому ця актуальна проблема знаходить своє відображення в останніх дослідженнях вітчизняних науковців. Зокрема, темі технологій інформаційної війни присвячено розвідки Ю. Горбаня, Н. Єляшевської, М. Кондратюка, О. Левченка, Л. Макаренка, Г. Почепцова. Специфіка візуалізації медіа та роль зображальних компонентів медіатексту досліджуються у працях О. Микитіва, В. Шевченко, М. Яцимірської та ін. Водночас роль ілюстративних засобів в контексті інформаційного протистояння часто розглядається лише з точки зору «фейків», а фотографія в традиційному розумінні залишається поза увагою.

До основних інструментів ведення інформаційної війни дослідники відносять пропаганду, дезінформування, провокації, психологічний тиск, диверсифікацію суспільної свідомості, поширення чуток, навішування ярликів тощо [1; 2]. Якщо раніше більшість з цих засобів втілювалася переважно за рахунок текстових повідомлень у друкованих ЗМІ та плакатистики як самостійного напряму зображального мистецтва, сучасні тенденції до візуалізації медіа призводять до того, що зображальна складова новин активно домінує над текстовою. Візуальні елементи дають наочність, відчуття реальності та достовірності, залученості читача, співпереживання, їх зміст сприймається швидше, краще запам'ятовується і зазвичай не викликає опору з боку аудиторії. До того ж, зображення, на відміну від тексту, може бути легко декодованим та інтерпретованим людьми, що належать до різних соціальних, етнічних, культурних, мовних груп, що, у свою чергу, значно збільшує можливості впливу візуалізованого повідомлення на реципієнта [3].

Ці переваги активно застосовуються в матеріалах мережевих видань, які, порівняно із традиційними друкованими, технічно не обмежені в обсязі зображальних елементів. Проте розглядати ці трансформації слід не лише з точки зору переваг у легкості та зручності сприйняття, але й небезпеки негативних ефектів під час висвітлення ситуації на території воєнного конфлікту. Таким чином, короткі інформаційні повідомлення все частіше трансформуються у фотозамітки, а розширені повідомлення з місця подій – у фоторепортажі, в той час як текстова складова перетворюється на допоміжний інструмент, функцією якого є розтлумачення певних деталей зображення.

Метою нашої статті є дослідження функціональної та етичної доцільності зображальних елементів мережевих новин, присвячених подіям із зони антитерористичної операції (АТО). Основними завданнями

дослідження є визначення ролі ілюстративної складової журналістських повідомлень; аналіз візуальної складової новин, присвячених військовим подіям на Сході України; визначення позитивних та негативних аспектів візуалізації повідомлень зазначеної тематики, аналіз причин та наслідків надмірної зображальності новин в інтернет-ЗМІ.

В рамках дослідження було проаналізовано новинні матеріали, опубліковані на провідних інформаційних ресурсах «Цензор.НЕТ» (sensor.net.ua), «Українська правда» (www.pravda.com.ua), «Кореспондент» (korrespondent.net), «Обозреватель» (obozrevatel.com), «Остров» (www.ostro.org), «Новости Донбасса» (novosti.dn.ua) та ін. з травня 2014 року по вересень 2015 року.

Позитивний ефект активного використання візуальної складової матеріалів, присвячених подіям на Сході України, полягає в можливості наочного та яскравого відображення воєнних звичаїв бійців української армії. Репортажні знімки солдат на фоні бойових засобів або зруйнованої техніки противника, із національною символікою є дієвим інструментом героїзації військових сил. Безперечним є той факт, що позитивне висвітлення є сьогодні вкрай необхідним для підтримання бойового та патріотичного духу як героїв цих фото, так і читацької спільноти. Достовірні та життєві знімки краще, ніж будь-який текст, піднімають імідж воїнів створюють відчуття непереможності. Надзвичайно важливою є тематика волонтерського руху, оскільки такі публікації дають приклад для наслідування та стають інструментом єднання українського суспільства довкола гострих соціальних проблем. Але статистика переглядів доводить той факт, що такі матеріали суттєво програють у популярності та в кількості публікаціям негативного, шокуючого характеру. Так, зокрема, матеріал під заголовком «До слез. Дедушка 85-лет принес нам теплые вещи для украинской армии, – волонтер Роман Синицын. ФОТО», опублікований на сайті «Цензор.НЕТ» 8 жовтня 2014 року та присвячений актуальній проблемі допомоги звичайних громадян волонтерам у зборі та підготовці необхідних речей для української армії, має лише 23 397 переглядів [4]. В той час як матеріал під заголовком «Спецназ РФ фотографируется на фоне искалеченных тел украинских воинов и топчется по украинскому флагу. ФОТОрепортаж» від 8 вересня 2014 року, в якому йдеться про трагічну загибель «айдарівців», що потрапили в засідку російського спецназу, на тому ж ресурсі – вже 269485 переглядів, тобто майже в 12 разів більше [5]. Такі показники підтверджуються щоразу, коли мова йде про матеріали, що стосуються скандальних та трагічних моментів: кількість переглядів рахується сотнями тисяч відвідувань, а матеріали не менш суспільно актуальні, проте менш вражаючі, мають значно менші показники читацької уваги.

Цілком зрозуміло, що доцільність використання зображального матеріалу при висвітленні втрат з тієї чи іншої сторони, трагічних подій, результатів терактів та катастроф викликає сумніви. Суперечливою є не лише міра інформативності, але й етична складова таких ілюстративних елементів. Обов'язково супроводжуючи кожний матеріал про події в зоні АТО фотографіями з місця події (зазвичай не лише із зображенням згарищ, уламків, воєнних трофеїв, але й неприхованим зображенням тіл загиблих, як військових, так і мирних громадян), журналісти мережевих видань не стільки реалізують функцію інформування та забезпечення аудиторії достовірними даними, скільки апелюють до емоційного стану читача, готуючи таким чином підґрунтя для маніпуляції його психічним станом.

Одним з приводів для прояву такої негативної тенденції стали події, пов'язані із боями в Донецькому аеропорті. Так, за повідомленнями ЗМІ, 26 травня 2014 року в результаті вдалої операції українських військових сил була відбита атака терористів. Як наслідок, до Донецьку повернулися вантажівки з десятками загиблих бійців ДНР. Наступного дня про це повідомив ряд регіональних мережевих ресурсів (censor.net.ua, ostro.org, vgorode.ua, 62.ua та інші), традиційно супроводивши це фотографіями. Ряд відповідних зображень був взятий з одного джерела і продубльований декілька разів не лише різними ресурсами, але й в різних повідомленнях одного й того ж сайту. Один із матеріалів «Тела боевиков в морге Донецка. ФОТО. 18+» привертає увагу відсутністю достатнього функціонального зв'язку між заголовком, ілюстрацією і безпосередньо текстом, в якому відсутні деталі або пояснення стосовно подій, натомість міститься короткий коментар журналістки, розміщений нею на особистій сторінці у мережі Facebook [6]. Використання фотографії вражаючого характеру для супроводу малоцінного короткого коментаря, взятого із соціальної мережі, враховуючи невідповідність заголовка та матеріалу, є невиправданим як з позиції етичних міркувань, так і з точки зору журналістського професіоналізму.

Великої уваги заслуговує в якості прикладу серія матеріалів, присвячених розстрілу зупинки та тролейбуса, що стався в Донецьку 22 січня 2015 року і в результаті якого загинуло 13 людей, а десятки потрапили в лікарні у важкому стані. Жаклива трагедія набула надзвичайного резонансу і ряд ресурсів (censor.net.ua, factly.ua, www.unian.net, uainfo.org та ін.) опублікував детальні репортажі з місця подій. На знімках було зафіксовано кров і тіла практично всіх загиблих, і хоча при цьому більшість посилань містила попередження про те, що зміст зображень може бути шокуючим, питання про доречність такої деталізації людського горя та смертей залишається відкритим. В даному випадку знов до надмірного зображення деталей трагедії вдався ресурс «Цензор.НЕТ», опублікувавши детальний фоторепортаж за допомогою запозичених із соціальних мереж знімків під заголовком «В

Донецке снаряд попал в остановку: есть жертвы, российские СМИ сообщают о 13 погибших. ФОТОрепортаж+ВИДЕО» [8].

Необхідно зазначити, що подібний ілюстративний інструментарій застосовується для візуалізації практично всіх подій, результатом яких є загибель людей, незалежно від того, якого характеру жертви – мирне населення, іноземці-пасажери літака, солдати ВСУ чи бійці терористичних організацій. Тобто, якщо є фотографічно зафіксований результат, він обов'язково застосовується в якості зображального компоненту оперативно опублікованої новини, в якості документального підтвердження, але без врахування критеріїв доцільності та етичності. Доказом цього, окрім вже згаданих матеріалів, є серії публікацій, присвячених трагедії у Волновасі (30 січня 2015 року), обстрілу Краматорську (10 лютого 2015 року), подіям, пов'язаним з «Лвовайським котлом» тощо.

Викликає питання також тенденція до поєднання в таких матеріалах зображальної складової зі специфічними заголовками маніпулятивного характеру. В якості прикладу можна навести матеріал, що був опублікований на сайті «Цензор.НЕТ» 18 липня 2014 року під заголовком «Будь ты проклят, Путин!» – МВД опублікувало фото погібшого младенца из «Боинга». ФОТО» [9]. Повідомлення стосується жахливої авіакатастрофи в зоні АТО, в результаті якої загинули всі пасажери малайзійського Боїнга-777, в тому числі – 80 дітей. Використання зображення із загиблим немовлям поряд з таким заголовком є не лише очевидним порушенням журналістських стандартів та зазіханням на законне право аудиторії отримувати збалансовану, позбавлену суб'єктивних думок автора інформацію, але й порушенням всіх можливих моральних норм. Цю тенденцію важко виправдати виключно завданням завоювання домінуючих позицій в інформаційному протистоянні, оскільки шкода від таких грубих технологій по відношенню до читачів та героїв матеріалів переважає будь-яку доцільність.

Таким чином можна зробити висновки про те, що надмірне використання зображального ряду в новинах інтернет-видань не завжди є функціонально виправданим. При висвітленні подій специфічного характеру слід враховувати не лише прагнення максимальної інформативності (яка, на жаль, нерідко трансформується у видовищність), але й функціональну та етичну доцільність, яка передбачає захист прав та морального здоров'я як споживача, так і осіб, пов'язаних із зображеними подіями.

Наведені дані засвідчують, що інформаційне протистояння на сторінках українських інтернет-видань в контексті військового конфлікту на Сході України паралельно із реалізацією своїх безпосередніх завдань може згубно впливати на якість журналістських повідомлень в цілому та завдавати негативного впливу українському суспільству. Є ризик, що тенденції до використання зображальних елементів і заголовків в новинних матеріалах

з метою маніпулювання думками та почуттями аудиторії мережевих видань після завершення воєнного конфлікту, який став поштовхом до активізації даних явищ, не вичерпають себе, а стануть характерною складовою будь-яких повідомлень. Саме тому як українському суспільству в цілому, так і професійній спільноті журналістів слід постійно звертати увагу на цю проблему, об'єднувати свої зусилля для врегулювання та подолання подібних тенденцій шляхом проведення громадських слухань, вдосконалення нормативних та етичних документів в питаннях контролю за візуальною складовою журналістських повідомлень.

1. Горбань Ю. А. Інформаційна війна проти України та засоби її ведення / Ю. А. Горбань // Вісник НАДУ. – 2015. – № 1. – С. 136–141. **2.** Макаренко Л. П. Еволюція форм та методів ведення інформаційної війни. / Л. П. Макаренко // Науковий огляд. – 2014. – Т. 4. – № 3. **3.** Чернавский А. Особенности визуального потребления. Утверждение пройденного [Электронный ресурс] / А. Чернавский. – Режим доступа : <http://mediacrowd.org/text/textcolumn-chernavsky-visualnoe-potreblenie/>. – Название с экрана. **4.** До слез. Дедушка 85-лет принес нам теплые вещи для украинской армии, – волонтер Роман Синицын. ФОТО [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://censor.net.ua/photo_news/306129/do_slez_dedushka_85let_prines_nam_teplye_veschi_dlya_ukrainskoyi_armii_volonter_roman_sinitsyn_foto. – Название с экрана. **5.** Спецназ РФ фотографируется на фоне искалеченных тел украинских воинов и топчется по украинскому флагу. ФОТОрепортаж [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://censor.net.ua/photo_news/301622/spetsnaz_rf_fotografiruetsya_na_fone_iskalechennyh_tel_ukrainskih_voinov_i_topchetsya_po_ukrainskomu. – Название с экрана. **6.** Тела боевиков в морге Донецка. ФОТО. 18+ [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://censor.net.ua/photo_news/287306/tela_boevikov_v_morge_donetska_foto_18. – Название с экрана. **7.** В Донецке снаряд попал в остановку: есть жертвы, российские СМИ сообщают о 13 погибших. ФОТОрепортаж+ВИДЕО [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://censor.net.ua/photo_news/321022/v_donetske_snaryad_popal_v_ostanovku_est_jertvy_rossiyiskie_smi_soobschayut_o_13_pogibshih_fotoreportajvideo. – Название с экрана. **8.** Будь ты проклят, Путин!» – МВД опубликовало фото погибшего младенца из «Боинга». ФОТО [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://censor.net.ua/photo_news/294297/bud_ty_proklyat_putin_mvd_opublikovalo_foto_pogibshego_mladentsa_iz_boinga_foto. – Название с экрана.

Рецензент: д.філол.н, професор Фінклер Ю. Е.